Doğal Yıkım Olaylarının Zararlarının Azaltılmasında Yerel Halkın ve Yöneticilerin Duyarlılığının Önemi: Şili ve Haiti Örnekleri

Hüseyin Koçak*

Özet

Dünyamız kurulduğundan bu yana sürekli olarak doğal yıkımlarla karşılaşmaktadır. Başta depremler olmak üzere, her gün dünyanın herhangi bir yerinden doğal yıkım haberleri izliyoruz. Her yıl öldürücü depremler meydana gelmekte. Yalnızca 1990 yılında, depremlerde 100.000'in üzerinde insan yaşamını yitirdi. Bunun yanında, yüz binlerce insan yaralandı ve dev boyutlu ekonomik kayıplar oluştu. Ölümlerin çoğu dayanıksız ev ve yapıların göçmesinden kaynaklandı. Doğal yıkım olaylarının bir kısmı temelde insan kökenlidir ve önlenebilir. Deprem ve benzeri yıkımlar ise doğrudan doğruya doğal kaynaklıdır. Bu bağlamda, doğa kaynaklı doğal yıkımları önlemek olanaksızdır. Ancak, alınacak kimi önlemlerle, can ve mal kayıpları en aza indirgenebilir. 2010 yılının Ocak ve Şubat aylarında zamanlarda yaşanan Haiti ve Şili Depremleri bu duruma güzel bir örnektir. Bu çalışma, Türkiye'de yaşanan 1999 Marmara Depremi'ni de değerlendirerek, doğal yıkımların zararlarının azaltılmasında, yönetsel düzeyde önlemler almanın ve duyarlılığın önemini vurgulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Deprem, Doğal Yıkım, Duyarlılık, Yerel Halk, Zarar Azaltma.

The Significance of Awareness of The Administrators and Local Community In The Mitigation of The Damage of The Natural Disaster Events: The Cases of Chili and Haiti.

Abstract

Our world has been exposed to natural disasters continuously since its establihment. Especially as earthquakes, we are watching the natural disasters news anywhere in the world in every day. Every year there are killer earthqakes. In the 1990s alone, over 100,000 people were killed by earthquakes. In addition, hundreds of thousands were injured, and earthquakes caused enormous economic losses. Most casualities were directly caused by the collapse of weak houses and buildings. It can be further reduced if we increase protective measures. Some of the disasters are basicly man-made. It originates from human activities. It can be prevent easily if we take some measures. Some of the natural disasters, like earthquakes are mainly originate from nature itself. In this context, this type of natural disasters can not be prevent. On the other hand by the some protective measures loss of life and property can be reduced. Last Chili(February,2010) and Haiti(January,2010) Earthquakes are good examples for their situations. This study emphasize the significance of precautions and awareness at the administrative level in the mitigation of natural disasters by evaluating the 1999 Marmara Earthquake.

Key Words: Earthquake, Natural Disaster, Awareness, Local Community, Mitigation.

* Yrd.Doç.Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü

Giriş

Dünyamız doğal yıkım olayları ile sık sık karşılaşmaktadır. Her gün yerkürenin farklı yerlerinde meydana gelen deprem, tsunami, toprak kayması, çığ, sel, tayfun vb. pek çok doğal yıkım olayları sonucunda büyük oranda can ve mal kayıpları yaşanmaktadır. Son yıllarda yaşanan büyük doğal yıkım olaylarında milyonlarca insan yaşamını yitirmiş, milyarlarca dolar maddi kayıp oluşmuştur.

Son zamanlarda yaşanan iki büyük doğal yıkım olayı (Haiti ve Şili Depremleri), bu konuda yönetsel ve toplumsal duyarlılığın önemini bir kez daha göstermiştir. Haiti Depremi 7.0 şiddetinde olmasına karşın yaklaşık 240 bin insanın ölümü ile sonuçlanmış, buna karşın Şili'de 8.8 şiddetindeki deprem sonucu yaklaşık 800 dolaylarında insan yaşamını yitirmiştir. Doğrusu her iki depremde yaşanan can kayıpları ile ilgili olarak depremin şiddetini tek başına bir ölçüt olarak alınması doğru olmayabilir. Depremin yeryüzüne olan uzaklığı, yani derinlik, yerleşim yerlerinin yakınında olup olmaması, gece ya da gündüz meydana gelmesi gibi pek çok değişken söz konusu kayıpların oranını etkilemektedir. Ancak, üzerinde durulması gereken en önemli konulardan birisi, ülkelerin gelişmişlik düzeyi, diğeri de, yerel halkın bu konulardaki eğitim ve duyarlılık düzeyidir. Bu noktada, ülkemizde 1999 yılında yaşanan depremleri de göz önünde bulundurarak, alınan/alınamayan dersler ve önlemler konusunda bir değerlendirme yapılmaktadır. Bu çalışma kapsamında yapılan değerlendirme ayrıntılı bir teknik ve mühendislik değerlendirmesi şeklinde değil, kentsel ve toplumbilimsel genel ilkeler çerçevesindedir.

Ülkelerin ekonomik kalkınmışlık düzeyi yükseldikçe, doğal yıkımlar sonucu oluşacak olumsuz durumlardan etkilenme derecesi, yani hasar görebilirliği azalmaktadır. Yoksulluk ile incinebilirlik arasında yakın bir ilişki bulunmaktadır. Tüm doğal yıkım olaylarında gözlemlenen genel bir olgu da, varsıl kesimlerin doğal yıkımlarda en az zararla, yoksul insanların ise en çok kayıpla karşılaşmasıdır. Yerküre üzerinde aynı şiddette doğal yıkımla karşılaşan İran, Afganistan, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerle, Japonya, ABD vb. gelişmiş ülkeler aynı oranda zarar görmemektedir. Öte yandan, yerel toplumun doğal yıkımlara ilişkin eğitim düzeyi ve duyarlılığı arttıkça, doğal yıkımların zararlarını azaltmaya yönelik davranışlar geliştirdikleri gözlemlenmektedir.

Günümüzde yaşamın hemen her yönünde, gerek doğal yıkımların, gerekse insanların yol açtığı, sanayi ve teknolojinin getirdiği tehlikelerin giderek artış gösterdiği gözlenmektedir. Öyle ki, kimi açıklamalara göre günümüzde modern toplum giderek hızlanan bir 'risk yoğunlaşması' girdabına kapılmış durumdadır. Doğa, insan yaşamı ve sürdürülebilir verimliliğin ciddi ölçülerde nesnel çıkmaz

ve tehlikelere itildiği bu tarihi dönem 'risk toplumu' olarak da tanımlanmaktadır. Bunun bir geçiş dönemini temsil etmekte olduğu, yakın gelecekte ise bilim, üretim ve teknoloji uygulamalarını yürütenlerin topluma karşı doğrudan sorumluluklar taşıdığı yeni siyasal yapılanmalara geçilmesinin kaçınılmazlığı ileri sürülmektedir. İnsanlık tarihinin 'ikinci aydınlanma' dönemi olarak öngörülen bu aşama, çevre, sanayi ve yönetimde üst düzeyde 'akıllı' düzenlemelerin yürürlüğe girdiği toplumsal kurumlaşmalar getirecektir.[1]

Bu çalışma kapsamında öncelikle kavramsal düzeyde doğal yıkımlar hakkında kimi tanımlara vurgu yapılmakta ardından bu ülke örnekleri üzerinden değerlendirmeler yapılmaktadır. Doğal yıkım olaylarından en az zararla çıkabilmek için, doğal yıkım öncesi toplumsal ve yönetsel düzeyde yapılması gerekenler üzerinde durulmaktadır. Bu bağlamda bazı varsayımlarımızın doğrulandığı gözlemlenmektedir.

Kavramsal Çerçeve

Doğal yıkımlar, kimi savaşlar kadar insanlık açısından en pahalı, en öldürücü ve en korkutucu olaylardır. Doğa, depremler, fırtınalar, hortumlar, sel baskınları, kıtlıklar, kuraklıklar, çığlar, büyük yangınlar ve bunlara benzer değişik olağan dışılıklarla insanoğlunu ciddi tehlikelerle karşı karşıya getirmektedir. Doğal yıkımların meydana getirdiği ekonomik kayıpların oldukça yüksek olmasının yanında; modern teknoloji maddi kayıplar ile can kaybını azaltmakta katkı sağlasa bile ne yazık ki, insanoğlunun yaptığı hiçbir çaba doğal yıkımların ortaya çıkışını önleyememektedir.[2]

İnsanlar için fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplar doğuran, normal yaşamı ve insan faaliyetlerini durdurarak veya kesintiye uğratarak toplumu etkileyen doğal, teknolojik veya insan yapısı kökenli olaylara doğal yıkım denilmektedir. Tanımdan anlaşılacağı üzere doğal yıkımlar, insan yerleşmeleri üzerinde kayıplar meydana getirme, yaşamı kesintiye uğratma ve insan faaliyetlerini bozma gibi bir işleve sahiptir. Diğer bir anlatımla, doğal yıkım bir olayın kendisi değil doğurduğu sonuçtur. Öte yandan "doğal kıran" olarak nitelendirilen doğal yıkım(afet) olayları, "yerel toplulukların genel yaşamını etkileyen, aksatan, bozan yer sarsıntısı, yangın, su baskını, yer kayması, çığ ve kaya düşmesi gibi doğa olayları" diye tanımlanmaktadır.[3]

Diğer bir deyişle doğal yıkım, toplumsal yaşamın ve işlevlerinin normalin dışına çıkması ve iyileştirme çalışmalarıyla yaşamın yeniden normale dönmesi

1 UDK(2002), Deprem Zararlarını Azaltma Ulusal Stratejisi, Tübitak Matbaası, Ankara, s.11.
2 Birkland Thomas A. (1997). After Disaster, Georgetown University Press, Washington, s.47.
3 Keleş Ruşen (2008). Kentleşme Politikası, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, s.669.

şeklinde tanımlanmaktadır.[4] Doğal yıkımın toplumsal etkilerine vurgu yapan bir tanımlama ise şu şekildedir: Doğal yıkım toplumsal bir olgudur. Her ne kadar insanların veya doğanın eylemleri sonucunda ortaya çıksa bile bir olaya doğal yıkım diyebilmemiz için kurbanlarının olması en önemli şarttır. Öte yandan, insanoğlu tarafından doğrudan veya dolaylı olarak yüklenilmesi gereken bir hasarın/zararın bulunması gerekmektedir. Eğer herhangi bir kimse tarafından katlanılması gereken bir kayıp oluşmamışsa sadece normal bir doğa olayından söz edilebilir.[5]

Doğal yıkım olarak nitelendirilen depremleri doğal bir olay olarak değerlendirmek olanaklıdır. Deprem eğer insan yerleşim alanlarından uzakta bir yerde olmuş ve yıkım meydana getirmemişse doğal bir olaydır. Böyle bir durum, Atlantik sırtı adı verilen kıtaların ayrılması bölgesinde veya insan yerleşimlerinin olmadığı boş kara parçaları üzerinde meydana gelirse hepsi birer doğal olaydır. Alp-Himalaya deprem kuşağında olan depremlerin çoğunluğu doğal bir yıkımdır. Ancak Pasifik deprem kuşağı üzerinde yer alan, Japonya ve A.B.D gibi bilimsel ve teknolojik açıdan gelişmiş bazı ülkelerde, depremlere karşı çeşitli önlemler alınmakta ve binalar depreme dayanıklı bir şekilde yapılmaktadır. Bu nedenle bu ülkelerde meydana gelen çoğu depremler can ve mal kaybına yol açmamaktadır. Yani yıkım söz konusu değildir. Böylece bu ülkelerde meydana gelen depremlerin çoğunluğu, doğal yıkım olmaktan çıkmakta ve doğal bir olay haline gelmektedir.[6]

Küreselleşme ile birlikte sadece gelişmenin nimetlerinden değil, risk ve tehlikelerinden de tüm insanlık olarak payımıza düşeni alacağımız görülmektedir.[7] Ülke olarak etkilerine açık olduğumuz küreselleşme ve onun gerekli kıldığı özelleştirme, her türlü planlama girişimlerini gereksiz ve hatta zararlı olarak nitelendirme eğilimindedir. Böyle bir dünya görüşünün politikalarımıza yansımasından toplum yararına sonuçlar beklemek olanaksız görülmektedir.[8]

2010 Yılı Haiti ve Şili Depremleri

Ülkenin ekonomik, sosyal, siyasal ve kültürel yapısı yerel halkın doğal yıkımlara hazırlıklı olma bilincini ve katılımını olumlu ya da olumsuz yönde etkilemektedir. Aynı şiddette bir deprem yerküre üzerinde farklı ülkelerde farklı oranlarda kayıplara ve zararlara neden olmaktadır. Ülkenin ve halkının

4 Wisner Benjamin (2004). At Risk: Natural Hazards, People's Vulnerability and Disasters, Routledge, New York, s.10.

5 Shimoyoma Satoru (2002). "Basic Characteristics of Disasters", Natural Disasters and Cultural Change, London, s.20.

6 Özey Ramazan (2000). Depremle Uyanmak, Ekev Yayınları, Erzurum, s.19.

7 Beck Ulrich (2001). World Risk Society, Blackwell Publishers Inc. USA, s.58.

8 Keleş Ruşen (2008). Kentleşme Politikası, s.696.

gelişmişlik düzeyinin yüksekliği zararı en aza indirmektedir. Bunu sağlayan şey başta ekonomik güç, sonrasında halkının bilinç düzeyinin yüksekliği, kamu yönetiminin etkinliği ve hukuk düzeninin işlerliği gibi etkenlerdir.

12 Ocak 2010 Haiti Depremi, merkez üssü başkente Port au Prince'e 25 km uzaklıkta olan ve 7,0 büyüklüğünde ve yerin 13 km altında meydana gelmiştir. Haiti, Batı Yarımkürede en yoksul ülke olup, İnsani Gelişme Endeksi'ne göre 182 ülke içinde 149. sıradadır. Yaklaşık 240 bin kişi yaşamını yitirmiş, bu ülke büyük bir ekonomik kriz ve yoksullukla karşı karşıya kalmıştır. Tek başına bu durum bile, söz konusu ülkenin gelişmişlik derecesi ile hasar görebilirlik arasındaki ilişkisini anlamamız için yeterli olsa gerekir.

1960'da Şili'de 9,5 büyüklüğündeki depremde 5 bin 700 kişi hayatını kaybetmiştir. Depremin ardından oluşan tsunami, Pasifik kıyısındaki ülkeleri de tehdit etti ve Hawaii'de 61, Japonya'da 130 kişinin ölümüne yol açmıştır. Son 130 yıl boyunca, Şili 25 büyük deprem yaşamıştır. Günümüzde Şili, yirminci yüzyılda dünyanın gördüğü en büyük depremin vurduğu yer olmak gibi bir sismoloji rekorunu elinde bulundurmaktadır.[9] Yaşanan acı olaylardan ders çıkaran Şili halkı ve yönetimi yapıların güvenli inşa edilmesi ile ilgili çıkarılan yasalara sıkı sıkıya bağlı kalmışlar ve yaşanan son depremden az bir kayıpla çıkabilmişlerdir. Gerçekten kronolojik olarak bakıldığında Şili'nin dünya üzerinde oluşan çok şiddetli depremlerin merkezi konumunda olduğunda kuşku bulunmamaktadır. Ama buna karşın verilen kaybın az olması bir rastlantı, şans ya da kader ile açıklanamaz. 27 Şubat 2010 yılında Şili'de yaşanan 8.8 şiddetindeki depremde binden az insan yaşamını yitirmiştir.

Doğal Yıkımlar ve Türkiye

Ülkemizde doğal yıkım denildiğinde akla ilk gelen depremlerdir. Gerekli yasal ve yönetsel düzenlemeler deprem ağırlıklı olarak düşünülmüş ve planlanmıştır. Bunun ötesinde sel baskını, orman yangınları gibi birkaç doğal yıkım için daha fazla sorumluluk tanımlanmış olmakla beraber, kimyasal ve endüstriyel kazalar, uçak, tren kazaları, gemi kazaları ve bunların sonucu ortaya çıkan çevre sorunları gibi yıkımlar(afet), ülkemizde herhangi bir kuruluşun sorumluluğu altına verilmemiş ve mevzuat kapsamında ele alınmamıştır. Öte yandan, doğal yıkım zararlarının azaltması için ulusal bir politikanın varlığı ancak dağınık hukuki metinlerde üstü kapalı ifadelerin analiziyle ortaya çıkmaktadır.[10]

9 Bolt Bruce A. (2004). Eartquakes, Fifth Edition, W.H. Freeman and Company, New York, s.155.

10 Gülkan P., vd. (2005). "Afet Yönetiminin Stratejik İlkeleri:Türkiye ve Dünyadaki Durum", Afet Yönetiminin Temel İlkeleri, (Ed. Kadıoğlu, M-Özdamar, E) JICA Türkiye Ofisi Yayın No:1, Ankara, s.35.

Öte yandan, ülkemizde son yıllarda yaşanan afet yönetim sistemine ilişkin değişiklikten söz etmek gerekmektedir. 5902 Sayılı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının Teşkilat ve Görevleri hakkında Yasa(R.G., 17 Haziran 2009, Sayı:27261), 2009 yılında yürürlüğe girmiştir. Bu Yasa ile, afet hizmetlerinin tek çatı altında örgütlenmesi amaçlanmaktadır. Söz konusu Yasa'ya ilişkin kimi eleştiriler ve değerlendirmeler yapılmaktadır. Yasa ile imar konusunda yeni bir yetki karmaşasının doğacağını belirten Keleş'e göre, afet yönetiminin tek çatı altında yeniden yapılandırılması ilk bakışta olumlu bir gelişme olarak görülebilirse de, söz konusu Yasa ile öngörülen örgütlenme şemasının, ülkenin afet olasılığı dikkate alındığında, yetersiz kalacağı açıktır. Yasa ile kapatılan genel müdürlüklerin eleman, deneyim ve bilgi birikiminin bir yana bırakılması, bu kurumların dağıtılarak 300 elemanlı "çekirdek" bir kadrodan oluşan bir kurumla afet hizmetlerinin gerçekleştirilmesi olanaklı görünmemektedir.[11]

"Deprem değil bina öldürür", "Depremler mukadderattır", "Yapını sağlam yap da nereye yaparsan yap", "Japonlar suyun içine bile ev yapıyorlar" ve benzeri bilim dışı tümceleri bilinçli veya bilinçsiz bir biçimde halka dayatanlar büyük bir suç işlemektedirler. Yerel halkı bu tehlikelere karşı korumak ve kollamak doğa-insan sevgisiyle dolu ve ulusal bilince ulaşmış çağdaş insanlarla olanaklıdır.[12]

Bir doğa olayı olan deprem, etkileriyle bir toplumsal düzenin bozulmasına yol açıyorsa, o toplum, deprem tehlikesine karşı hazırlanmamış demektir. Deprem gibi oluş zamanı önceden kestirilemeyen doğa olaylarının toplumda belirsizlik ortamı yaratmasından dolayı, deprem etkilerine karşı hazırlıklı olma yönünde toplumu bilinçlendirme çalışmalarının sürekli ve etkin olması zorunludur.[13]

Türkiye'de 1999 Depremleri sonrasında üç yıl kadar yerbilimcilerin medyada sürdürdüğü tartışmalara tanık olundu. Belki çok yerinde bir toplumsal işlev yerine getirdiler. Bilgi açlığı çekilen bir dönemde, yerbilimciler zihinleri karıştırdıkları kadar, kimi bilgilerin yaygınlaşmasını da sağladılar. Fakat aynı zamanda, yerbilimcilerin bir bölümünün en azından "medya yıldızları"na dönüştüğünü gördük; daha küçük bir azınlık da bu alanı ve fırsatı kullanarak, şöhret ve siyasal kariyer geliştirme girişiminde bulundular. Bilimsel bir çalışma alanının medya malzemesi edilmesi hiç de iyi bir sonuç yaratmamıştır. Öte yandan, öğretici-bilgilendirici ve olumlu rolü ağır basması gereken medya, daha çok sakınım kültürünü dışlayarak, deprem sonrası acil durum koşullarını ön planda tutarak,

11 Keleş Ruşen (2010). Kentleşme Politikası, İmge Kitabevi Yayınları, Güncellenmiş 11.Baskı, Ankara, s.586.

12 Yılmazer İlyas (2002). Deprem Sorununa Kalıcı Çözüm, Analiz Basım Yayın, İstanbul, s.7-8.

13 Yakut İnci (2004). Toplumun Deprem Tehlikesine Hazırlıklı Olması, Kocaeli Üniversitesi Yayınları Yayın No:150, Kocaeli, s.11.

olumsuz bir etkide bulunmaktadır.[14]

2002 yılında yaşanan Çay-Sultandağı-Afyon Depremi(6.4) 44 kişinin yaşamını yitirmesine yol açmıştı. 2003 yılında yaşanan Bingöl Depremi(6.4) 176 kişinin ölümü ile sonuçlanmıştı. Bu iki örnek ülkemiz içinde de bölgeler arası incinebilirlik/ hasar görebilirlik arasında önemli farklılıklar olduğunu göstermektedir. Benzer bir olay yakın zamanda Şili ve Haiti'de yaşanmıştır. Şili'de yaşanan deprem Haiti'de yaşanan depremden yaklaşık 15 kat büyük olmasına karşın ölü sayısı yaklaşık 800 dolaylarında olmuştur. Oysa Haiti (7.4) şiddetindeki deprem sonucunda yaklaşık 240 bin insanını kaybetmiş on milyarlarca dolar maddi kayıp yaşamıştır. Burada en önemli noktanın Şili'nin 1960 yılında yaşadığı şiddeti depremden gereken dersi çıkarması ve yapı kalitesi ve güvenliğine son derece önem vermesi ve halkın bu konuda eğitimli ve duyarlı olmasıdır. Başlangıçta da belirtildiği gibi, doğal yıkım en yoksul ülkeler arasında sayılan Haiti'ye çok büyük zarar vermiştir. Yoksulluk ve hasar görebilirlik arasındaki yakın ilişki adeta kanıtlanmıştır. Bu olgu dünyanın pek çok yerinde hatta bir ülke içerisinde farklı bölgeleri arasında bile geçerliliğini korumaktadır.

Yeni sağ olarak adlandırılan neo-liberal ekonomik politikalar gereği tüm dünyada devletin küçültülmesi görüşü kabul görmektedir. Ancak, kamu yararı, serbest piyasa koşullarının acımasız rekabetine terk edilemeyecek kadar önemlidir. Bu yüzden devletin ve yerel toplumun, kamusal gerçekliği tekrar düşünmesi ve tüm kurum ve kuruluşlarını bu çerçevede yeninden yapılandırmasına gereksinim vardır. Bu bağlamda, doğa bilimleri ve sosyal bilimler işbirliği yapmalı; bir doğa olayı gibi görülen depremlerin, toplumsal boyutlarını göz önünde bulundurmalıdır. İnsanımızı, toplumsal ilişkileri ve kültürümüzü tanımadan geliştirilecek mühendislik projelerinin başarılı olması olanaklı değildir. Depremlerle ilgili çalışmalarda ne yazık ki, toplumsal boyut önemli ölçüde göz ardı edilmektedir. Oysa deprem eğitimi, risk yönetimi ve örgütlenmesi, yeni kent yerleşim planlarının hazırlanmasında sosyal bilimler gerekli katkılarda bulunacak donanıma sahiptir.[15]

Doğal yıkımlar, sosyo-ekonomik olayların bir bakıma adeta sonucu gibidir. Endüstrinin ve yerleşim yerlerinin seçiminde gereken özenin gösterilmemesi, dere yataklarına gecekonduların yapılması, yapıların denetimlerinin, duyarlı ve saydam yöntemlerle yapılmayışı, bilinç eksikliği dışında bir şeyle açıklanamaz. Eğer toplum kısa dönemli 5-10 yıllık kar güdüsü ile hareket etmenin bütün geleceğini yok edebileceği bilincine ulaştırılabilirse bu tür sorunlar kolayca çözülebilecektir.

14 Balamir Murat (2006). "Türkiye'de ve Dış Dünyada Deprem Riski Azaltma(Sakınım) Yaklaşımları, İstanbul'da Deprem:Hazır mıyız?, (Yayına haz, Ayşe (Ataman) Taylan, Eymir Kültür Vakfı Yayınları:3, Bilimsel Toplantı Notları Dizisi:2, EKV Yayıncılık, İstanbul, s. 42.

15 Aytül Kasapoğlu - Mehmet Ecevit (2001). Doğu Marmara Depreminin Sosyolojik Araştırması:Hasarları Azaltma ve Toplumu Depreme Hazırlıklı Kılma, Sosyoloji Derneği Yayınları No:8, Ankara, s. v-vi.

Bu, elbette, çok yönlü bütüncül bir bakış açısı ile olaylara bakmayı, değişkenleri o şekilde değerlendirmeyi ve belli bir plana göre hareket etmeyi gerektirmektedir.

Doğal Yıkımlar Karşısında Yerel Halk ve Yerel Yönetimler

Uzun dönemde, doğal yıkım zararlarını azaltmak için yerel halka olası doğal yıkımların zararlarının nasıl azaltılacağı hakkında bilgi vermek ve planlı olmaları yönünde gelişme sağlamak çok önemlidir. Türkiye sık sık doğal yıkımlarla yüz yüze gelmektedir. Etkili bir planlama ve hazırlık çalışmalarıyla olası zararlar en küçük boyuta indirgenebilir.

Türkiye'de 1999 öncesi, afet zararlarını azaltma ve hazırlıklı olma konularında sistemli bir halk eğitimi ve örgütlenmesi uygulamasının bulunmadığı görülmektedir. Halk eğitiminin çok önemli bir boyutu eğiticilerin eğitimidir. Diğer boyutu ise, eğitici el kitaplarının ve materyallerinin niteliğidir. Bu açıdan bakıldığında Türkiye'de standardize edilmiş, kültüre uygun, etkinliği test edilmiş kaynakların bulunmadığı söylenebilir. Halk eğitiminin ve örgütlenmesinin sistematik, yaygın, bilimsel standartlara uygun ve sürdürülebilir olması gerekmektedir**.** Öte yandan gerçekte doğal yıkımlar konusundaki teorik ve tatbikatlar gibi pratik eğitimler, gelecekteki acil durumları önlemeye ve zararlarını azaltmaya yönelik olmalıdır. Bunun için her yetki alanı içinde, Entegre Afet Yönetim Sistemi'nin tüm bileşenlerinin tanımlanması, uygulanması ve bu çalışmaların eşgüdümünün sağlanması gerekmektedir.[16]

Mevcut doğal yıkım yönetim sisteminin incelenmesinde en çarpıcı durum, bu sistem içerisinde özel sektör ve yerel halkın hiç bir sorumluluk yüklenmemiş olmasıdır. Özellikle, önceden hazırlık ve zarar azaltma aşamalarında özel sektör ve yerel halkın kağıt üzerinde kalan yasa ve yönetmeliklere uyma zorunluluğu dışında hiç bir sorumlulukları bulunmamaktadır.

Doğal yıkımlara hazırlanmada yerel halkın bilinç düzeyini artırıcı önlemler almak bir çok kurum ve kuruluşun ortaklaşa hareket etmesiyle olanaklıdır. Kurum ve kuruluşlar birbirlerini bütünleyici ve tamamlayıcı biçimde hareket ederlerse ve yerel halkın görüş ve önerileri dikkate alınırsa daha az zararla doğal yıkımlar karşılanabilir.

Doğal yıkım öncesi hazırlıklara ağırlık veren bir toplum aynı zamanda eğitim gören bir toplumdur. Bu eğitim ve hazırlıklı olma, yalnızca doğal yıkımlarla

16 Kadıoğlu Mikdat (2005). "Afetler Konusunda Kamuoyunun Bilinçlendirilmesi ve Eğitim", Afet Yönetiminin Temel İlkeleri, (Ed. Kadıoğlu, M-Özdamar, E) JICA Türkiye Ofisi Yayın No:1, Ankara, s.79-80.

karşılaştıktan sonraki dönemler için değil, doğal yıkım öncesi olağan dönemler boyunca da sürdürülecek çalışmalarla olanaklıdır. Plan, çevre ve yapı denetimleri konularında yerel halkın yeni duyarlılıklara kavuşturulması çok yönlü çabalar gerektirir.

Yukarıdakilerle yakından ilgili bir yönetsel konu da, yerel yönetimlerin ve bu arada belediyelerin, doğal yıkım olaylarına karşı daha etkili duruma getirilmek üzere yetki, kaynak ve çalışan kadroları yönünden güçlendirilmeleri gereğidir. Belediyelerin güçlendirilmesi, bir yandan doğal yıkım öncesinde imar, yerleşme ve planlama konularındaki yönlendirme ve denetim işlevlerini daha iyi yerine getirmelerini sağlamakla kalmaz, aynı zamanda doğal yıkım sırasında ve sonrasındaki görevlerinin görülmesinde de daha etkili kılınmalarını sağlar.[17]

Sonuç

Antik çağlardan günümüze değin, her toplumun karşılaştığı, çoğu zaman hazırlıksız yakalanmanın cezasını büyük kayıplarla ödemek durumunda kaldığı doğal yıkımlar, ister Ortaçağ Avrupa'sındaki yaygın inanışa göre "kestirilemeyen, önlenemeyen tanrının gazabı" ister, çağdaş söylemle "sonuçları/etkileri itibariyle insan kaynaklı" olaylar olarak kabul edilsinler, insan yaşamı ve sosyo-ekonomik sistemleri alt üst etmektedirler.[18]

Doğal yıkım olayları karşısında güvenli bir toplum oluşturmak, kentleri güvenli kılmakla olanaklıdır. Bu da doğal yıkım olayları konusunda tüm halk kesimlerinde bilinç ve duyarlılığın artırılmasını zorunlu kılar. Doğal yıkım olaylarının yol açtığı can ve mal kaybının önlenmesi olanaksız olsa bile, azaltılması için halkın bu konuda eğitilmesinin büyük önemi vardır. Örgütlenmenin bu alandaki payı da kuşkusuz azımsanamaz.[19]

1999 yılında ülkemizde meydana gelen iki büyük doğal yıkım sonucunda on binlerce yurttaşımız yaşamını yitirmiş, binlerce yapı yıkılmış ya da ağır hasar görmüş ve yüz binlerce insanımız da evsiz kalmıştır. Ulaşım, haberleşme, enerji ve endüstri altyapısı büyük oranda zarar görmüş, ülke ekonomisi de bu doğal yıkımdan fazlasıyla payını almıştır. Söz konusu depremlerden sonra, daha önce pek üzerinde durulmayan ve önem verilmeyen doğal yıkım olaylarına hazırlıklı olma ve olası zararları en aza indirme çalışmalarına önem verilmeye başlanmış ve o olaylar toplumun ve yöneticilerin belleklerinde bir iz bırakmıştır. Ancak bu

17 Keleş Ruşen (1993). "Increasing Efficency in Disaster Management, Interregional Seminar on Disaster Management, Unidet Nations, Jakarta, Endonezya, s.13-17.

18 Yılmaz Abdullah (2003). Türk Kamu Yönetiminin Sorun Alanlarından Biri Olarak Afet Yönetimi, Pegem Yayıncılık, Ankara, s.131.

19 Keleş Ruşen (2008). Kentleşme Politikası, s.697.

konuda da yine, gereken ve gerçekleşenler arasında büyük bir fark bulunmaktadır. Bilimsel veriler ışığında değerlendirildiğinde 11 yıl sonunda gelinen noktanın hiç de iyi olmadığı söylenebilir. Ülkemizde son yaşanan yıkıcı depremlerden bugüne kadar büyük bir doğal yıkım yaşanmaması bir şans olarak değerlendirilmektedir. Toplumumuzda ve yöneticilerde egemen olan "bize bir şey olmaz", "Takdiri ilahi" "kader" gibi içi yanlış bir biçimde içi doldurulan sözlerden şiddetle kaçınılması gerekmektedir.

Son olarak, Şili ve Haiti Depremleri sonucunda yaşanan kayıplar da dikkate alındığında şunlar söylenebilir. Türkiye doğal yıkımlardan fazlasıyla pay alan bir coğrafya üzerindedir. Ne yazık ki, bireyler ve toplum olarak bu konuda gereken önem ve tutarlılıkta davranışlar gösterilmemektedir. Bu durumun değiştirilmesi için toplumun eğitilmesinin büyük önemi vardır. Bu bağlamda öncelikle doğal yıkım öncesi hazırlıklara ağırlık verilmelidir. Çünkü doğal yıkım öncesinde yeterli eğitim, plan, program ve provalarını yapanlar ve bu bilince sahip toplumlar, bu yıkımlardan en az zararla kurtulabilirler.

Kaynakça

Balamir, Murat (2006). "Türkiye'de ve Dış Dünyada Deprem Riski Azaltma(Sakınım) Yaklaşımları, İstanbul'da Deprem:Hazır mıyız?, (Yayına haz, Ayşe (Ataman) Taylan, Eymir Kültür Vakfı Yayınları:3, Bilimsel Toplantı Notları Dizisi:2, EKV Yayıncılık, İstanbul.

Beck, Ulrich (2001). World Risk Society, Blackwell Publishers Inc. USA.

Birkland, Thomas A. (1997). After Disaster, Georgetown University Press, Washington.

Bolt, Bruce A. (2004). Eartquakes, Fifth Edition, W.H. Freeman and Company, New York.

Gülkan Polat, Murat Balamir ve Ahmet Yakut (2005). "Afet Yönetiminin Stratejik İlkeleri:Türkiye ve Dünyadaki Durum", Afet Yönetiminin Temel İlkeleri, (Ed. Kadıoğlu, M-Özdamar, E) JICA Türkiye Ofisi Yayın No:1, Ankara.

Kadıoğlu M. (2005). "Afetler Konusunda Kamuoyunun Bilinçlendirilmesi ve Eğitim", Afet Yönetiminin Temel İlkeleri, (Ed. Kadıoğlu, M-Özdamar, E) JICA Türkiye Ofisi Yayın No:1, Ankara.

Kasapoğlu A. ve Mehmet Ecevit (2001). Doğu Marmara Depreminin Sosyolojik Araştırması:Hasarları Azaltma ve Toplumu Depreme Hazırlıklı Kılma, Sosyoloji Derneği Yayınları No:8, Ankara.

Keleş, Ruşen (2008). Kentleşme Politikası, İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.

Keleş, Ruşen (2010). Kentleşme Politikası, Güncellenmiş 11.Baskı. İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.

Keleş, Ruşen (1993). "Increasing Efficency in Disaster Management, Interregional Seminar on Disaster Management, Unidet Nations, Jakarta, Endonezya.

Shimoyoma, Satoru (2002). "Basic Characteristics of Disasters", Natural Disasters and Cultural Change, London.

Özey, Ramazan (2000). Depremle Uyanmak, Ekev Yayınları, Erzurum.

UDK (2002), Deprem Zararlarını Azaltma Ulusal Stratejisi, Tübitak Matbaası, Ankara.

Wisner, Benjamin (2004). At Risk: Natural Hazards, People's Vulnerability and Disasters, Routledge, New York.

Yakut, İnci (2004). Toplumun Deprem Tehlikesine Hazırlıklı Olması, Kocaeli Üniversitesi Yayınları Yayın No:150, Kocaeli.

Yılmaz, Abdullah (2003). Türk Kamu Yönetiminin Sorun Alanlarından Biri Olarak Afet Yönetimi, Pegem Yayıncılık, Ankara.

Yılmazer, İlyas (2002). Deprem Sorununa Kalıcı Çözüm, Analiz Basım Yayın, İstanbul.